

GRAZ – DIAGONALE

Látásjavító gyakorlatok

BUGLYA ZSÓFIA

A TÁRSADALMI PÁRBESZÉD ESZKÖZÉVÉ TEHETŐ-E A FILMKULTÚRA? AZ OSZTRÁK FILM GRAZI FESZTIVÁLJA EZZEL KÍSÉRLETEZIK ÉVRŐL ÉVRE.

A költői nevet viselő Diagonale az osztrák film fesztiválja, mi talán úgy mondanánk, filmszemléje. Aki fellapozza a katalógusát, könnyen azt hiheti – már a kreatív névadás okán is –, hogy egy nemzetközi fesztivál anyagát nézegeti. A filmek száma impozáns, a mintegy száz versenybe jutott alkotáson túl további hatvan-hetven látható a különféle történeti és panorámaszekciókban. A címek közül sok – *L'Animale*, *Cops*, *Gatekeeper*, *Life Guidance*, *Beyond – An African Surf Documentary*, *I'm a bad guy*, *Weapon of Choice* – eleve nemzetközi. Beleolvassa a leírásokba, a témák változatosságára, országhatárokon túlmutatott fontosságára leszünk figyelmesek. Az is feltűnik, hogy az alkotók átlagéletkora harminc és negyven között lehet, és hogy a női szerzők aránya jólesően magas, röviden: egy nyitott, megújulni képes alkotói kör munkáiból láthatunk válogatást. Akinek személyesen is sikerül eljutnia a grazi fesztiválra, az ezen felül azt tapasztalja, hogy a vetítések eseményszámba mennek. A versenyfilmek négyötöde premier vagy ősbemutató, a filmjüket elkísérő alkotók jelenléte pedig vonzza a közönséget, idén közel 32 ezer látogatót.

Valóban ilyen sikeres az osztrák film? Sok szempontból igen. Az alkotások száma, megvalósításuk színvonala meggyőző; idén a fesztiválra 500 hosszabb-rövidebb művet neveztek. A filmszakma támogatására fordított közpénz összege évek óta 72 és 80 millió euró között mozog, ami nemcsak gyártásra, hanem egy komplex támogatási rendszeren keresztül a filmkultúra egészére, például filmfesztiválokra és filmmegőrzésre is fordítódik. A filmes terület kimutatásai egyébként lenyűgözőek, az Osztrák Filmintézet éves beszámolóí részle-

tekbe menő képet adnak a gyártás, a forgalmazás, a mozizás egészéről, a támogatottak és a foglalkoztatottak számáról, körülményeiről, beleértve a televíziókban dolgozókat és a bérmunkákat végzőket is. Egyszóval: ez a terület ismerni akarja magát, és azt akarja, hogy mások is megismerjék. Az osztrák filmek jelen vannak a világ nagy fesztiváljain; a magyar mozikba az idei Diagonale programjából három (versenyen kívül vetített) koprodukció jutott el: Michael Haneke osztrák-francia-német *Happy Endje*, valamint a kisebbségi osztrák részvétellel készült *Teheráni tabuk* Ali Soozandeh-től és néhány vetítés erejéig Valeska Grisebach *Westernje*, a tavalyi Cinefest fődíjasa. A sikereket beárnyékolja, ami kritikaként gyakran elhangzik, hogy az osztrák filmek a hazai mozikban nem teljesítenek elég jól, alig néhány ugorja meg a százezer küszöböt, és díjak ide vagy oda, sokuk már 5-6000 nézőnél megtorpan. Tény, hogy az osztrák filmek piaci részesedése továbbra is alulról súrolja az 5 százalékot.

Ennek fényében még komolyabb eredmény, hogy márciusban egy hétre megtelnek a grazi mozik, különösen hogy ez nem kifejezetten a populáris műfajoknak szól, hanem például a dokumentumfilmeknek, az újabban *innovatívnak* mondott kísérleti munkáknak és a történeti programoknak, idén például „a vidék” témáját körüljáró tévé- és filmtörténeti válogatás darabjainak. Az ilyen felkínált tematikák, társadalomkritikai hangsúlyok mindig is jellemezték a fesztivált, ami egyfelől felelősségérzetről, másfelől irigylésre méltó szuverenitásról árulkodik. A fesztivál megbízott intendánsainak a felkért kurátoroknak és zsűrieknek

karakteres az ízlésük, bátran és kreatívan válogatnak. A megfogalmazásban mindig ott van, hogy ez az ő személyes választásuk, nem pedig a szakma vagy valamilyen egyetemese kánon megnyilvánulása. Jellemző példa erre, hogy a fesztivál életműdíját is, amelyet minden évben a megnyitón adnak át egy színművésznek az osztrák film szolgáltatásban szerzett érdemeiért, egy szakmai zsűri ítéli oda legjobb belátása szerint. Ez a véleményalkotás szabadsága – és felelőssége, ami a fesztivál megannyi pontján megnyilvánul, és azért sem mellékes, mert az autonómia kifejeződése egy olyan művészeti területen, ahol a függetlenség – anyagi értelemben legalábbis – mindig korlátozott.

De miről lesz emlékezetes a 2018-as fesztivál? A mozivászonra szánt dokumentumfilmek gazdag kínálatáról mindenképp. Elsőként talán Ruth Beckermann *Waldheim keringője* című, a Berlinlén díjazott alkotását érdemes kiemelni. A szerző, aki elsősorban személyes hangvétellé esszéivel évtizedek óta biztos pont az osztrák filmben, archív felvételek segítségével beszél el annak a botránynak a hiteles történetét, amely Kurt Waldheim egykori ENSZ főtitkár 1986-os államfői jelölése, majd megválasztása idején robbant ki. Az ország első emberének életrajzából kifelejtett, később a felbukkanó bizonyítékok ellenére tagadott-elbogatellizált Wehrmacht-kötődés ténye egy csapásra felszínre hozta a náci múlt egész társadalmat érintő, kibeszéletlen örökségét, s ezzel utat nyitott egy fájdalmas megtisztulási folyamat előtt. A címben nevezett keringő arra a körkörös retorikára utalhat, amellyel a karrierdiplomata – mint egy légies mozgású parkett-táncos – minduntalan kipördült a neki feltett kérdések elől, mozgósítva mindazokat a közhelyeket (parancsra cselekedtem, én is áldozat voltam, ott sem voltam, nem tudhatam...), amelyek évtizedekre lehetővé tették a felelősség kérdésének kollektív hártását, elhallgatását.

Az elhallgatás kultúrájához kapcsolódik Fritz Ofner és Eva Hausberger *Weapon of Choice* című munkája is, amely az egyik legkelendőbb osztrák exportcikk nyomába ered, és egy, a bécsi valcernél távolabbi zenei világot hoz képhe. Nem közismert, hogy a genszter rapben számtalanszor megénekelte félautomata fegyver, a ri-

mek miriádjainak képzésére alkalmas „glock” osztrák talál-mány. Egy „kis” alsó-ausztriai családi vállalkozásban készül

az a most már évi másfél millió darab, amelyet könnyű kezelhetősége és megbízhatósága miatt az osztrák hadseregtől az amerikai rendőrségig a világon mindenütt használnak. A komoly kutatómunkával elkészített film nemcsak a fegyverkereskedelem láthatatlan tartományába enged bepillantást, hanem a fegyverkezés kultuszába is. Megszólalnak lelkes fegyvergyűjtők, loóktatók, rapperek, értelmetlen lövöldözések áldozatainak hozzátartozói, de hivatásos katonák is, például egy Szaddam Husszein elfogásáért kitüntetett veterán, akitől megtudhatjuk, hogy a diktátor is egy glockkal védte magát. A film kitűnő példája annak az osztrák dokumentumfilmekben gyakori gesztusnak, amivel az alkotók egy lokális témát univerzálissá tágítanak (avagy kibontják egy univerzális téma helyi vonatkozásait).

Sok film megérdemelné az említést, köztük az *A Memory in Khaki* Alfoz Tanjourtól, amelyben az Asszad-diktatúra és a szíriai háború borzalmai, egy valaha szép volt, mára eltűnt Damaszkusz emléke idéződik fel sze-

Barbara Albert:
Fény
(Maria Dragus)

portré egy felszabadítóan öntörvényű emberről: Gwendolyn Leick antropológusnőről, aki – filigrán alkata dacára – 52 évesen a súlyemelésben talált új kihívást, és végül háromszoros világbajnokként vonult vissza a versenysporttól. Nikolaus Geyrhalter *Építési intézkedés* című, a Diagonale kategóriadíját elnyert művének címe a politikai szómágia jegyében fogant. A Brennerhágón felhúzendó határkerítés kilátásba helyezése, amellyel a 2016-ban vizionált migránstömegeket terveztek megállítani, érzékeny ponton érintette a helyi lakosokat, hiszen Dél-Tirolt határolta volna el ismét Tiroltól. Geyrhalter a tőle megszokott, türelmesen szemlélődő módszerrel, interjúalanyai integritását megőrizve ad képet a régió lakóinak közérzetéről, aggodalmairól, józan ítélőképességéről, legyenek akár határőrök, lelkes hagyományőrzők vagy a helyi próbafúrásokon dolgozó vendégmunkások.

Ami a játékfilmeket illeti, idén kifejezetten erős volt a mezőny, elsősorban a kitűnő színészi alakításoknak köszönhetően. Most tűnik fel, meny-

nyire magasra került a mérce az utóbbi időben, mennyire hiteles arcok népesítik be az osztrák filmeket a legkisebb szerepekig. A színészek éltetik Christian Frosch *Murer – Egy per anatómiája* című klasszikus tárgyalótermi filmjét, amely megnyitotta, majd meg is nyerte a fesztivált. Franz Murer, a kegyetlenségéről híres, „vilniuszi mészárosként” is emlegetett SS-tiszt 1963-ban került bíróság elé Ausztriában, ahol politikai nyomásra, az egybehangzó tanúvallomások sokasága ellenére valamennyi ellene felhozott vádpontban felmentették (boldogan élt 1994-ig). A színészeknek, elsősorban a címszereplő Karl Fischer háborzongató jelenlétének köszönhető, hogy az eredeti jegyzőkönyvek alapján írt, a hitelesség imperatívuszának alárendelt szöveggönyv valódi drámává válik a vásznon. Nem maradhat említés nélkül Barbara Albert új, ötödik nagyjátékfilmje, a *Fény* (nemzetközi címén *Mademoiselle Paradis*) sem, amely az érzékek filmje, ismét egy remek színésszel, a Cristian Mungiu *Érettségijéből* ismert Maria Dragusszal a főszerepben. A rokokó arisztokrácia világában játszódó történet hőse létező személy, a 18. század végi Bécsben élt, gyermekkorában megvakult zongoravirtuóz, Maria Theresia „Resi” Paradis. Az ő „nézőpontjából” ismerjük meg történetét, kalandos gyógyulási kísérletét, ami azt eredményezi, hogy a rendkívül gazdag, korhű látvány közepette is folyamatosan arcának rezdüléseire, hanghordozására, egyszóval belső tapasztalataira irányul figyelmünk. A testi, a gyermeki, a társadalmi kiszolgáltatottság mély, láthatatlan rétegei tárulnak fel előttünk.

Akár a fesztivál egésze leírható egyfajta látásjavító terápiaként. A Diagonale a művek révén azokat a rejtett kulturális, társadalmi összefüggéseket helyezi a fókuszba, amelyeknél elidőzni a hétköznapi ritkán nyílik alkalom. A filmfesztiválok kiváltsága, hogy megteremthetik a rálátás eme kivételes pillanatait. Megmutatkozhat az, hogy a film több fogyasztási cikknél, több a nemzetgazdaságot erősítő ágazatnál, több művészetnél, több a megismerés, a dokumentáció és a társadalmi kommunikáció eszközénél. Több ezeknél, hiszen mindezek összessége egyszerre. Éppen ezért beszédes, mit üzen, mit hangsúlyoz egy ország a filmszemléjével és a díjaival. •